

Dkt. Robert C. Newman, Injili za Synoptiki, Hotuba ya 10, Jiografia ya Palestina

© 2024 Robert Newman na Ted Hildebrandt

Habari tena. Tunaendelea na kozi yetu katika Injili za Synoptic. Tumeangalia hadi sasa Yesu wa kihistoria, historia ya Kiyahudi, utangulizi wa ufafanuzi na aina ya simulizi ya ufafanuzi, sifa za tarehe ya uandishi wa Injili, ufafanuzi wa mifano, Injili kama kazi za fasihi, na hivi karibuni tumeangalia tatizo la muhtasari.

Katika kipindi hiki, tunataka kuangalia jiografia ya Palestina, ikiwa ni pamoja na Yerusalemu. Kwa hivyo, hebu tuangalie hilo. Ili kuwa na muhtasari mzuri wa kinachoendelea katika Biblia, iwe ni katika Agano Jipya au Agano la Kale, na haswa katika Injili, ni vyema kuwa na kielelezo kuhusu jiografia husika.

Kwa Injili za Synoptic, hii ni ile ya Israeli katika nyakati za Agano Jipya. Kwanza kabisa, tutaangalia sifa za kimwili za Palestina, na kwa kiwango kikubwa, kumekuwa na mabadiliko madogo katika jiografia ya msingi tangu nyakati za Agano Jipya. Kwa hivyo, kama ilivyo sasa, kimsingi ndivyo ilivyokuwa wakati huo.

Kwanza tunataka kuchunguza maeneo makubwa ya eneo hilo kutoka mashariki hadi magharibi, na kisha tutaangalia vipengele vidogo zaidi vinavyoanzia kaskazini hadi kusini. Kwa hivyo sababu tunayoangalia maeneo makubwa kutoka magharibi-mashariki ni kwamba miundo mikubwa ya kijiografia inachukua umbo la mistari inayopita kaskazini na kusini, na kwa hivyo tutaorodhesha haya hapa, kuanzia magharibi au pwani ya Mediterania na kuelekea mashariki hadi jangwani. Mwelekeo wa pepo zinazovuma pia ni kutoka magharibi hadi mashariki, na kwa kuwa magharibi tuna Bahari ya Mediterania, pepo hizi hubeba unyevu kutoka Mediterania na kisha huanza kuuweka zinapoingia ndani ya nchi kavu ardhi inapoinuka na kusababisha hewa kupanda angani kisha kujaa na kudondosha unyevu wake.

Hii itatusaidia kuelewa hali ya hewa ya kila eneo pia. Eneo la kwanza linalopita kando ya pwani ni uwanda wa pwani, wakati mwingine huitwa Uwanda wa Sharoni. Hilo si uwanda wote wa pwani, lakini hilo ni sehemu yake nzuri.

Hii ni nchi tambarare sana, yenye rutuba ambapo si mchanga sana au chumvi nyingi. Kwa mtazamo wa kijeshi, eneo hili lilikuwa rahisi kusafiri mradi tu halijakaribia sana maji ambapo magari ya farasi au farasi wangepunguza kasi ya mchanga, na kwa hivyo eneo hili lilikuwa rahisi kuvamia kutoka nje ya nchi. Jiografia kubwa inayozunguka Israeli ni Misri upande wa kusini, na Misri, kwa kipindi cha Agano la Kale, ilikuwa nguvu kubwa ya kisiasa.

Kufikia wakati tunapofikia nyakati za Agano Jipya, ilikuwa chini ya utawala wa kigeni kwa karne nyingi, na kisha pwani hapo, kwa sababu ya mvua, ilikuwa na rutuba ya

kutosha , na hiyo inaelekea juu na kisha inageuka hadi Bonde la Tigri-Euphrates na kushuka hivi. Kwa hivyo, tuna umbo ambalo, ingawa halina umbo la hilali hasa, liliitwa Hilali Yenye Rutuba, na kwa kawaida, nguvu kubwa za kijeshi katika kipindi cha Agano la Kale zilikuwa nje upande mwingine wa Hilali Yenye Rutuba zilikuwa Ashuru, Babeli, na Uajemi, na kisha baada ya kifo cha Alexander, kipande cha Seleucid cha himaya ya Alexander pia kilikuwepo. Kwa hivyo, uvamizi mara nyingi ungetokea, na uvamizi ungeweza kuja kwa urahisi katika uwanda wa pwani, ama kutoka Misri kusini au Syria kaskazini.

Tukiingia mbali kidogo kutoka pwani ya magharibi, tunafikia mfululizo wa, tena, eneo la kaskazini-kusini, kwa kiasi fulani, ambalo ni la juu kidogo, eneo lenye milima mingi zaidi, ingawa bado ni la chini sana ikilinganishwa na kile tutakachokiita nchi ya vilima ya kati hapa, ambayo itakuwa bidhaa yetu inayofuata. Kwa vilima hivi vinavyozunguka na mabonde mapana, safari nyingi zilikuwa kando ya mabonde, na eneo hili bado lilikuwa rahisi kuvamia. Pia lilikuwa na rutuba na lilikuwa na kiwango cha kutosha cha unyevu pia.

Eneo la kati la Israeli, Palestina, n.k., ndilo linaloitwa nchi ya vilima, na hili ni eneo la vilima vyenye ncha kali na mabonde yenye umbo la v . Ikiwa unatoka Marekani, labda hili ni kama West Virginia mashariki mwa Marekani, ingawa hali yake ya hewa ingekuwa zaidi kama, tuseme, Kusini mwa California, kile tunachokiita hali ya hewa ya Mediterania. Hapa, kwa sababu mabonde yana chini kali sana, na kwa sababu yana miamba ndani yake na kwa kawaida kuna mkondo wa aina fulani ndani yake, usafiri kwa kawaida haufanyiki kando ya mabonde bali juu kando ya matuta, kwa hivyo hakuna kitu maalum kinachoingilia usafiri katika uwanda wa pwani, isipokuwa labda pale ulipovuka kijito kinachoshuka hadi Bahari ya Mediterania, na kwa hivyo unaweza kupata ardhi yenye maji.

Sehemu za chini, au sidhani kama nilizipa jina hapo awali, Shefela, zilikuwa na mwendo mkali zaidi, na ungeweza kusafiri katika aina yoyote ya eneo, lakini hapa katika nchi ya vilima, ulihitaji sana, angalau kwa magari, kusafiri kabisa na kuhitaji kusafiri juu ya vilima, na hata kwa usafiri wa miguu, hiyo ndiyo ilikuwa njia bora zaidi ya kwenda. Kwa hivyo, hii ni ngumu zaidi kuvamia. Wavamizi walilazimika kupanda kilima ili kuingia katika eneo hilo na hawakuona ni rahisi kutumia magari ya kukokotwa, ambayo, tunasema, yalikuwa sawa na mizinga, nadhani, katika vita vya kale.

Wakulima hawakuona eneo hili kuwa zuri sana kwa kilimo, na bado kwa sababu ya jinsi nyenzo zilivyokuwa zimeundwa, kimsingi lilikuwa chokaa, na kulikuwa na tabia ya kutengeneza matuta unapopanda. Matabaka yalikuwa ya mlalo kimsingi, na kwa hivyo ukingoni mwa kilima, ungekuwa na kipande kidogo kinachojitokeza. kimsingi, wakulima walidanganya hili kwa kuweka mawe kando ya ukingo wa nje na kuruhusu udongo kujijenga, au labda hata kusaidia udongo kujijenga kando ya haya. Sio eneo

zuri la kupanda nafaka, lakini walipanda nafaka ndani yake. Ni zuri sana kwa kupanda mizeituni na zabibu na vitu vya aina hiyo.

Upande wa magharibi wa nchi hii ya vilima, ambapo ulikuwa na hewa yenye unyevunyevu ikitoka Mediterania na kutiririka juu ya kilima, ulikuwa na unyevunyevu mzuri na mvua nzuri, kwa hivyo ilikuwa nzuri sana hapo. Kwa bahati mbaya, unapofika kwenye ukingo wakati huo, hewa huwa imetoka kwenye Mediterania na baada ya kumwaga kiasi fulani cha unyevunyevu wake, kwa kawaida inapopanda ukingo, sasa unapita juu ya ukingo, na hewa huanza kunyesha, na hewa inayoanguka hupasha joto, na hiyo ina maana kwamba unyevunyevu hupungua kwa kiasi kikubwa, na kwa hivyo hakuna uwezekano wa kunyesha. Kwa hivyo kwa kawaida, unapata kinachoitwa, upande wa mashariki wa ukingo kama huo, unapata kinachoitwa kivuli cha mvua.

Nchini Marekani, jambo hilo kwa kawaida huonekana katika Milima ya Rockies, ambapo unapata mvua nzuri sana upande wa magharibi na pia kwa upepo unaovuma kutoka magharibi, kama tulivyo hapa Israeli; yote hayo ni kutokana na kuwa katika maeneo yenye halijoto ambapo upepo unaovuma uko nje ya magharibi. Unapovuka ukingo wa Milima ya Rockies na kuanza kushuka, unapata kitu kile kile, hewa inayopasha joto, hewa inayokauka, na kwa kawaida mvua hafifu mashariki mwa Milima ya Rockies, ambayo ingekuwa mabonde huko juu, tuseme kuzunguka Ziwa Kuu la Chumvi kungekuwa mfano mzuri wa eneo hilo lote ambalo ni eneo kavu sana. Naam, hiyo ndiyo hali unayoipata hapa.

Kwa hivyo, mvua ni nzuri huko Israeli magharibi mwa ukingo mkuu lakini ni haba mashariki mwa ukingo mkuu. Kisha, tukishuka kutoka nchi ya vilima, tunafika eneo la kaskazini-kusini, ambalo tunaliita Bonde la Ufa, na huenda umesikia jina hilo kwa upande wa wamishonari barani Afrika au kitu kama hicho kwa sababu kuna bonde muhimu la ufa nchini Kenya pia. Kwa kweli ni sehemu ya mfumo uleule wa ufa.

Ufa tunaouzungumzia hapa Israeli unaanzia juu Lebanon kupitia katikati ya Lebanon, unapita Bahari ya Galilaya, unapita sambamba na Mto Yordani, kwa kweli Mto Yordani unapita katika Bonde la Ufa, unapita Bahari ya Chumvi na kisha unashuka hadi Ghuba ya Aqaba na Bahari Nyekundu pale chini yake, na hiyo si Bahari Nyekundu, hiyo ni Ghuba ya Aqaba, na kisha unapita chini na kuingia Afrika. Kwa hivyo, ni ufa wa kijiolojia kutokana na sahani mbili kwenye mfumo wa sahani za bara ambazo zimegunduliwa na kufanyiwa kazi katika miaka 60 iliyopita, takriban tangu miaka ya 50. Katika hali hii maalum, hii ni hitilafu kubwa sana, na katika Bahari ya Chumvi, uso wa Bahari ya Chumvi uko zaidi ya futi 1,000 chini ya usawa wa bahari.

Bahari ya Galilaya iko kama futi 600 chini ya usawa wa bahari, na hewa hii ambayo imekuwa ikitoka magharibi imepanda juu ya ufa, juu ya nchi ya vilima, na kushuka hadi hapo, kwa hivyo unapata mvua kidogo sana hapa, lakini una mto huu uliokuwa ukipanda kutoka kaskazini, ambao tutazungumzia kuhusu milima huko juu, utasaidia

kumwagilia eneo hilo. Hali ya hewa hapa chini kwa kawaida ni ya joto sana na kame sana mbali na mto, kwa hivyo katika nyakati za kisasa, imekuwa ikimwagiliwa ili kupata mazao, na angalau aina fulani ya umwagiliaji ulikuwa ukiendelea katika baadhi ya maeneo katika nyakati za kale pia. Naam, tunaendelea kuelekea mashariki, na tuna eneo moja zaidi la kufikiria.

Tuna Mediterania, tuna uwanda wa pwani, tuna Shefela au vilima vya chini, tuna nchi ya vilima, tuna bonde la ufa, na kisha unarudi kutoka bonde la ufa na unapanda kile tunachokiita Uwanda wa Transjordan. Na inageuka kuwa Uwanda wa Transjordan uko juu zaidi kuliko nchi ya vilima hivyo hewa inayorudi juu tena hupoa na kubanwa na kumwaga zaidi kidogo, karibu unyevu wote uliobaki uliokuwa nao, ambao haukuwa ukimwaga mashariki mwa ukingo kwa sababu unyevu wa hewa ulikuwa mdogo sana. Sasa unyevu unarudi juu, unamwaga sehemu iliyobaki, lakini ndani ya maili chache baada ya kupanda Uwanda wa Transjordan, yote yamekwisha, na uko nje katika sehemu ambayo ingekuwa aina ya sehemu ya kaskazini ya Jangwa la Arabia au Jangwa la Syria huko pia.

Kwa hivyo, ina maji mengi ukingoni mwa magharibi, lakini ni jangwa sana unapofika maili chache mashariki mwa hiyo. Kwa hivyo hiyo ni ziara fupi ya maeneo yanayoelekea kaskazini na kusini, na tunatoka magharibi. Kwa hivyo Mediterania, uwanda wa pwani, nchi yenye milima, Shefela, nchi ya vilima, bonde, Bonde la Ufa, na kisha Uwanda wa Transjordan.

Sasa, kuna baadhi ya vipengele vidogo ambavyo ni rahisi kuangalia hapa kutoka kaskazini hadi kusini, na kwa hivyo tukipanda kaskazini mwa Israeli, tunafika haraka sana mashariki mwa Bonde la Ufa hadi kilele cha juu zaidi katika eneo la Palestina, zaidi ya futi 9,000 juu ya usawa wa bahari, na hicho ni Mlima Hermoni. Ni kilele kikubwa zaidi kusini mwa kile kinachoitwa Safu ya Kupambana na Lebanoni. Bonde la Ufa, kama ninavyosema, linapita kutoka Israeli hadi Lebanoni, na una milima upande wa magharibi wa bonde linaloitwa Safu ya Kupambana na Lebanoni na milima upande wa mashariki inayoitwa Safu ya Kupambana na Lebanoni.

Kilele cha Mlima Hermoni kwa ujumla hufunikwa na theluji mwaka mzima, na ukiwa juu Galilaya katika hali ya hewa safi, kwa kawaida unaweza kuona kidogo cha hilo. Tukija kusini kutoka hapo, tunafika katika eneo linalozunguka Bahari ya Galilaya, ambalo linaitwa Galilaya, Mzunguko wa Eneo, au kitu kama hicho. Eneo hili lenye vilima ni, kwa namna fulani, mwendelezo wa nchi ya vilima chini ya Israeli yenyewe, isipokuwa kuna kitu kinachotengana hapo.

Kwa hivyo, ina baadhi ya sifa za nchi ya vilima chini ya Yudea, kama vile karibu na Yerusalemu, lakini hii ndiyo eneo lenye maji mengi zaidi huko Palestina. Sio tu kwamba tuna hali ambapo maji yanayotoka kwenye hewa yenye unyevunyevu yanayotoka Mediterania humwaga unyevu wake kwenye vilima unapokuja mashariki kutoka Mediterania, lakini pia una athari ya latitudo inayoendelea hapa ambayo

tunakaribia mwisho wa chini wa ukanda wa halijoto, na kwa hivyo unaposhuka kusini, unaingia katika eneo ambalo kuna mvua kidogo, lakini huko Galilaya tuna mvua kubwa. Hii ni sawa na mvua ya mashariki mwa Marekani, kwa hivyo katika mvua ya inchi 40 hadi 50 kwa mwaka, unaweza kubadilisha hiyo kuwa mfumo wa kipimo ikiwa ungependa.

Iko juu zaidi kaskazini na chini kusini, kwa hivyo tuna Galilaya ya Juu na Galilaya ya Chini. Hali ya hewa ni baridi kiasi katika sehemu ya milimani, lakini unaposhuka hadi Bahari ya Galilaya, uko chini sana ya usawa wa bahari, na kuna joto sana huko. Pia tunataja Mlima Tabori katika eneo hili.

Ni kilele kilichotengwa, na kiko kusini mwa Bahari ya Galilaya. Kiko zaidi ya futi 1,900 juu ya usawa wa bahari. Linganisha hilo na Mlima Hermoni ulio futi 9,000 juu ya usawa wa bahari, kwa hivyo moja iko chini kidogo ya 2,000, nyingine 9,000.

Ni kaskazini tu mwa eneo hili lijalo tutakalotaja, ambalo ni Bonde la Yezreeli. Tunapofikiria kuja kutoka kaskazini, Mlima Hermoni hapa, Galilaya ya Juu na ya Chini hapa, na kisha tuna kitu kinachokuja hapa, nadhani kiko hivi, ni Bonde la Yezreeli, na pia huitwa wakati mwingine Uwanda wa Esdraeloni. Hilo ni bonde la mashariki-magharibi.

Kwa kweli inaanzia kaskazini-mashariki hadi kusini-magharibi, lakini zaidi mashariki-magharibi kuliko kaskazini-kusini. Inaunganisha pwani na Bonde la Yordani. Inatenganisha Samaria upande wa kusini na Galilaya upande wa kaskazini, na kwa kweli huunda njia rahisi zaidi ya usafiri kutoka Bahari ya Mediterania hadi Bonde la Ufa.

Juu yake, lazima uvuke Galilaya pamoja na vilima vyake vyote, na chini yake, lazima uvuke nchi ya vilima. Lakini ukipitia moja kwa moja Bonde hili la Yezreeli, eneo hilo ni la chini sana. Kwa hivyo, matokeo yake, njia muhimu ya biashara ilivuka kutoka pwani hadi ndani katika sehemu hii maalum.

Ukingo wa kusini wa Bonde la Yezreeli una alama ya Mlima Karmeli, na kisha safu inaendelea mashariki kutoka hapo. Ukingo mrefu, tena takriban mashariki-magharibi kama Bonde la Yezreeli ulivyo, upande wa kusini wa Bonde la Yezreeli wenye urefu wa juu wa takriban futi 1,800. Kwa hivyo tena, chini sana kuliko Mlima Hermoni, lakini kwa kweli ukipanda juu karibu na urefu sawa na Mlima Tabori.

Safu hii ya milima inaunda kizuizi kwa usafiri wa kaskazini-kusini, na mtu anayesafiri kuelekea kaskazini kutoka, tuseme, Misri anapanda uwanda wa pwani, lakini unapokaribia Mlima Karmeli huu, itakubidi uende mbali hadi pwani na kufanya kazi yako kuzunguka mwisho wa Mlima Karmeli, ambao kwa kweli unaonekana katika Bahari ya Mediterania hapo, au itakubidi urudi kwa njia fulani na kupitia moja kati ya njia mbili au tatu. Udhhibiti wa njia ulikuwa muhimu kijeshi katika nyakati za kale.

Kumbuka kwamba wakati wa Agano Jipya, tunafikiria hapa kwamba Israeli haikuwa taifa huru, na Roma, kwa kweli, inadhibiti kila kitu upande wa mashariki wa Bahari ya Mediterania ili kuingia katika Milki ya Parthia, kwa hivyo hawana wasiwasi sana kuhusu hilo wakati huo.

Lakini katika nyakati za Agano la Kale, udhibiti wa njia ulikuwa muhimu kijeshi. Mji wa Megido uko kwenye mojawapo ya njia hizi, na Armageddon ya Ufunuo kwa kweli ni marekebisho ya Har-Megiddo, Kilima cha Megido, na inadhibiti njia moja kama hiyo. Kwa kweli, tambarare kaskazini mwa Megido zilikuwa mahali pa vita vingi vikubwa katika historia ya kijeshi.

Tunaruka kusini sasa, tukivuka maeneo ambayo Samaria na Yerusalemu na aina hiyo ya kitu ingekuwa, tunafika kwenye jangwa la Yudea. Hili ni eneo la nyanda mbaya. Liko upande wa magharibi wa Mto Yordani na hivyo katika Bonde la Ufa, kwa kiasi fulani.

Kwa kweli iko kwenye kivuli cha mvua, nadhani, cha ukingo wa nchi ya vilima, na mimi hutumia neno maeneo mabaya kwa sababu linanikumbusha sehemu kubwa ya maeneo mabaya ya South Dakota. Ni yenye vilima, lakini hakuna mimea yoyote juu yake, haswa katika kiwango cha mti, vichaka kidogo, na nyasi wakati wa mfumo wa mvua. Naam, hii ni eneo ambalo mchanganyiko huu wa mvua chache, uko kwenye kivuli cha mvua cha ukingo huu unaotiririka chini ya nchi ya vilima, mchanganyiko wa kivuli cha mvua na udongo duni wenye chokaa hutoa eneo ambalo ni baya vya kutosha kuhusiana na mimea ambayo haina watu.

Kwa hivyo leo, na labda katika historia yake yote, imekuwa eneo ambalo wahamaji huja kwa msimu na kulisha kondoo wao wakati nyasi zinakua na kisha hutoka katika eneo hilo wakati hakuna kinachoendelea. Kwa hivyo, eneo hilo hutumika kwa kulisha kondoo na kwa kulisha mbuzi wakati wa msimu wa baridi kali. Eneo moja zaidi tutakalotaja hapa ni kusini mwa nchi yenye vilima.

Nchi ya vilima hatimaye inaishia kusini mwa Yerusalemu. Tuna eneo linaloitwa Negev. Toleo la King James kwa kawaida hutafsiri hilo kama Kusini.

Sikumbuki sasa jinsi baadhi ya matoleo mengine ya kisasa yanavyotafsiri hilo. Ni nchi kame kusini mwa jiji la Hebroni, ambalo, kutoka Yerusalemu kwenda chini, ungeshuka labda maili 30-40 ili kufika Hebroni. Yerusalemu, Bethlehemu, na kisha Hebroni.

Eneo hilo ni tambarare hadi linaelea. Udongo ni mzuri sana, lakini sasa, kutokana na athari ya latitudo, kutoka chini ya Ukanda wa Joto Kaskazini, ukitaka, unapata mvua kidogo sana. Unaweza, kwa muda, kusimama na kutazama maeneo, ukitaka, ya dunia yetu.

Una ukanda wa ikweta, na kisha una ukanda wa kitropiki pande zote mbili za huo, na kisha una ukanda wa halijoto pande zote mbili za huo, na kisha unafikia eneo la kaskazini zaidi la aina ya sub-arctic. Mpito kati ya ukanda wa halijoto na maeneo yaliyo karibu na ikweta una mvua kidogo. Kwa hivyo, eneo la Negev, likiwa linazunguka au tambarare, lina udongo mzuri, na mvua kidogo sana.

Hata katika nyakati za kale, na bado katika nyakati za kisasa pia, wakazi fulani walikuwa wamegundua njia ya kulima mazao, na hivyo kukusanya maji kupitia aina fulani za hila. Sehemu kadhaa, ungekuwa na bonde ambalo lingepata mvua, na mvua ingenyesha haraka na kuweka udongo chini ya bonde, na kisha maji yangetiririka hadi upande wa chini wa bonde na kutoka nje ya bonde, na kimsingi waliweka bwawa chini ya bonde, na lingekamata maji kwa muda mfupi na kuchukua matope yote yaliyomwagika, na kisha ungeweza kupanda mazao katika eneo hilo lenye matope. Ingawa unaweza kuwa unapata mvua ya inchi mbili, tatu, au nne tu kwa mwaka, ulikuwa unapata shamba lako dogo la kilimo chini, ukikusanya mvua kutoka eneo kubwa zaidi.

Naam, hiyo ni aina ya ziara fupi ya maeneo makubwa ya Israeli, kutoka yale ya kaskazini-kusini yanayoanzia pwani kuelekea ndani, kutoka magharibi-mashariki, na kisha baadhi ya sifa za kipekee zinazoanzia kusini hadi kaskazini. Sema neno moja au mawili kuhusu maeneo makubwa ya maji yanayozunguka Palestina. Una Bahari ya Mediterania upande wa magharibi, na Waisraeli wa kipindi cha Agano la Kale hawakuwa mabaharia kweli, lakini walifanya kazi kama wapatanishi kwa kiasi fulani cha watu ambao walikuwa mabaharia na ambao walikuwa wakileta biashara kutoka Mediterania au kuchukua viungo na vitu vingine kutoka maeneo ya Arabia au kama hayo, na hivyo mara kwa mara walijihusisha na biashara kwa njia hiyo maalum. Bahari ya Mediterania, kundi kubwa la maji ya chumvi, kwa kweli liliunganishwa na Atlantiki kwa njia ya, unajua, maili 1,500 zaidi magharibi huko Gibraltar.

Kwa mfano, Palestina ina bandari chache za asili ikilinganishwa na Ugiriki au Foinike, na Foinike ilikuwa pwani ya mashariki ya Mediterania kaskazini zaidi, kwa hivyo Wayahudi walihusika katika biashara kama wapatanishi tu. Kisha miili ya maji kama vile hasa katika Israeli, ulikuwa na Bahari ya Galilaya au Ziwa la Tiberia au Kinneret, majina mbalimbali yaliyopewa, ziwa dogo ambalo labda lilikuwa maili 7 kwa 14, kitu kama hicho, ziwa la maji safi, uso wake ni futi 600 chini ya usawa wa bahari, chini sana kuliko Bonde la Kifo nchini Marekani, linalolishwa na Mto Yordani, ambao kimsingi maji yake yalitoka katika eneo la Mlima Hermoni, na kisha bado wanauona kama Mto Yordani unapotiririka ng'ambo ya Bahari ya Galilaya na kuendelea hadi Bonde la Ufa. Bahari ya Galilaya ilikuwa muhimu kwa uvuvi, wakati huo na hata sasa, lakini mandhari yake ya kipekee na hali ya hewa ilikuwa hivyo kwamba ilisababisha dhoruba kali.

Unazungumzia ziwa lenye upana wa maili chache, kwa hivyo ni kubwa vya kutosha kupata mawimbi makubwa juu yake, si kama Mediterania au kitu kingine chochote.

Lina jangwa lenye joto mashariki mwake, lina Mlima Hermoni kwenye futi 9,000 kaskazini mashariki mwake, lina Bonde la Ufa linalotiririka kaskazini na kusini mwake, lina ardhi ya juu magharibi mwake, na lina Bahari ya Mediterania magharibi mwake, kwa hivyo una mifumo ya hali ya hewa inayoingia kutoka Mediterania, una eneo hapa juu ambapo hewa baridi inaweza kuzalishwa kuzunguka mlima, una hewa ya joto hapa, na mara nyingi mchanganyiko wa hizo hutoa dhoruba kali sana zilizotokea kwa muda mfupi sana. Kwa hivyo Bahari ya Mediterania, Bahari ya Galilaya, basi una Mto Yordani.

Mto huo ulianza kwenye mteremko wa chini wa Mlima Hermoni, unashuka kama futi 2,300 katika takriban maili mia moja, bila kuhesabu mikondo yote ya mto, lakini kama vile kunguru anavyoruka, ukitaka, kuelekea kusini kutoka Hermoni, na unapita kupitia Bahari ya Galilaya na kisha kushuka hadi Bahari ya Chumvi. Bahari ya Chumvi, ambayo pia huitwa na Warumi wa Ziwa Asphalt, uso wake ndio sehemu ya chini kabisa duniani, futi 1,296 chini ya usawa wa bahari. Labda chini kuliko hapo sasa kwa sababu wamekuwa wakitumia maji mengi kwa ajili ya umwagiliaji, na hiyo imeshusha Bahari ya Galilaya, lakini hiyo kwa kawaida ilikuwa aina ya kina, aina ya mwinuko hapo zamani na hadi miradi mikubwa ya umwagiliaji ilipoanza katika miaka 30 iliyopita. Maji hayo yana chumvi nyingi, samaki hawawezi kuishi ndani yake, na watu wanaona kuwa inakera ngozi zao, lakini ukienda kuogelea ndani yake, ambayo watu wengi hufanya, unaelea ndani yake kama kizibo, na hilo ni jambo lisilo la kawaida ukitaka.

Maji yake na hifadhi za chumvi zilichimbwa zamani sana na leo kwa ajili ya aina mbalimbali za madini, hasa chumvi za aina moja au nyingine. Kwa hivyo, angalia kwa ufupi vyanzo vikuu vya maji kuzunguka Palestina. Mambo haya yote ambayo tumezungumzia, maeneo ya kaskazini-kusini na maeneo haya madogo ya kipekee katika vyanzo vikuu vya maji, yote ni sawa na yalivyokuwa zamani.

Nimeacha labda kitu kimoja, ziwa dogo sana kaskazini mwa Bahari ya Galilaya, Ziwa Merim, ambalo nadhani bado lilikuwepo katika baadhi ya ramani ninazokumbuka kuziona mwishoni mwa miaka ya 40, lakini niliingia baada ya Israeli baada ya Wayahudi kuanza kuhamisha ardhi kwa sababu ilikuwa ardhi nzuri ambayo ingeweza kutumika katika kilimo na hivyo sasa ni ardhi ya kilimo badala ya maji. Hata hivyo, sifa za kisiasa za Palestina zimebadilika sana tangu nyakati za Agano Jipya, na hatutashughulika na mabadiliko yaliyotokea au yaliyopo leo. Kimsingi tunaweza kuangalia sifa za kisiasa kutoka nyakati za Agano Jipya. Kwa hivyo, hii itakuwa muhimu zaidi katika kuelewa Injili.

Kwa hivyo, tutaanza na migawanyiko ya kisiasa katika huduma ya Kristo wakati huo. Kwanza kabisa tunaanza na Yudea, na hiyo ndiyo eneo linalopita, vizuri kwa nyakati tofauti linapita kutoka Mediterania, lakini kufikia wakati huu limerudi kidogo kutoka pwani na linapita juu na juu ya kilima cha kati, nchi ya vilima ya kati karibu kaskazini na kusini mwa Yerusalemu kimsingi. Hiyo ilikuwa eneo la zamani la kabila la Yuda.

Wakati huu maalum, ilikuwa imepanuliwa ili kujumuisha Samaria kaskazini, ambayo bado ilijulikana kwa jina hilo, na Idumea kusini, ambayo pia ilijulikana kwa jina hilo, lakini kama aina ya kitengo cha utawala ambacho mara nyingi huitwa Yudea, ambacho ni wazi ni marekebisha ya Yuda. Ilikuwa sehemu ya eneo lililotawaliwa na Herode Mkuu wakati wa utawala wake, na nina hilo katika maelezo yangu kuanzia 37 hadi 4 KK. Kuna hoja kuhusu mwisho wa hilo, lakini hatutafanya chochote nalo hapa.

Na hii pia ilitawaliwa wakati Augustus alipothibitisha na kurekebisha wosia wa Herode na Archelaus mwana wa Herode kuanzia 4 KK hadi yapata 86, na kisha kutawaliwa na mawakili wa Kirumi kuanzia 6 hadi 41, na kisha na mjukuu wa Herode Herode Agripa I kuanzia 41 hadi 44, na kisha kuungwa mkono na mawakili wa Kirumi tena kuanzia 44 hadi 66. Idadi ya watu wa Yudea hii hasa walikuwa Wayahudi, lakini Samaria wengi wao walikuwa Mataifa, wakiwemo baadhi ya Wasamaria, lakini wengine wengi, na Idumea walikuwa wengi wao wakiwa wazao wa Waedomu, ambao, hata hivyo, walikuwa wamegeukia Uyahudi wakati wa kipindi cha Wamakabayo na hawakujua ni kwa kiasi gani, jinsi walivyokuwa makini kuhusu hilo. Kaskazini mwa Yudea kulikuwa Galilaya, lakini hili lilikuwa eneo la magharibi mwa Bahari ya Galilaya.

Hii hapo awali ilikuwa milki ya baadhi ya makabila ya kaskazini ya Israeli, na kisha baada ya Waashuri kuchukua ufalme wa kaskazini na kadhalika, kwa muda mrefu ilikuwa makao ya Mataifa, hadi Makabayo walipokuwa watawala, 160 hadi 63, na wakaijaza tena na Wayahudi. Huenda ikawa kwamba Mariamu na Yusufu waliishia Nazareti kutokana na mababu zao kuhamia tena katika eneo hilo. Hatujui mengi kuhusu hilo.

Baada ya kifo cha Herode Mkuu, wakati eneo lake lilipogawanywa chini ya utashi wake, hili lilitawaliwa na Herode Antipa, na anaonekana katika masimulizi ya Injili kuanzia, tunafikiri, 4 KK hadi 39 BK, na kisha linatawaliwa na mawakili wa Kirumi kuanzia 39 hadi 41, si muda mrefu sana, na kisha na Herode Agripa, 41 hadi 44, na kisha na mawakili wa Kirumi tena. Baadhi waliiona Galilaya kama kitovu cha wanamapinduzi, na hakika ilikuwa na baadhi huko juu. Herode alikuwa na shida fulani na hilo, na Warumi hakika baadaye katika karne ya kwanza, wakiongoza kwenye Uasi wa Kiyahudi, walikuwa na shida na wanamapinduzi katika eneo hilo.

Ukanda mwembamba mashariki mwa Mto Yordani uliitwa Perea, labda kutoka kwa Wagiriki wa pariah, na ulikaliwa zaidi na Wayahudi katika nyakati za Agano Jipya. Nadhani hali ilikuwa kama ile ya Galilaya. Ilikuwa kwa kiasi kikubwa ilikuwa ya Mataifa kuanzia utumwani wa Babeli hadi Makabayo na kisha ikarudishwa. Ilikuwa na watawala sawa na Galilaya, kwa hivyo wakati Herode Mkuu alipokuwa na udhibiti wa mambo, hii ilikuwa sehemu ya eneo lake, na kisha wakati eneo lake lilipogawanywa,

hii ilienda kwa Herode Antipa, na wakati Antipa na Herode Agripa hawakuwa wakitawala kwanza, basi magavana wa Kirumi walikuwa wakitawala.

Kuna eneo lingine ambalo lilikuwa na utawala wa Herode, na ambalo kwa kawaida huitwa leo Utawala wa Filipo, au Eteria Antrakoniti ni jina lingine lililotolewa. Lilikuwa eneo la makabila mengi kaskazini-mashariki mwa Bahari ya Galilaya, na lilikuwa na wakazi wengi wa Mataifa. Baada ya kifo cha Herode Mkuu, kwa sababu alikuwa ametawala juu yake, lilitawaliwa na mmoja wa wanawe mwingine, Filipo, kuanzia, tuseme, tena, 4 KK hadi 34 BK, na kisha na mawakili wa Kirumi na Herode Agripa, kama tulivyosema hapo awali.

Kwa hivyo, baadhi ya huduma ya Yesu hufanyika katika eneo hilo pia, labda kupitia kuwalisha watu 4,000 na miujiza mingine pia. Eneo la tano tunalopaswa kutaja ni eneo linaloitwa Dekapoli, Kilatini Kigiriki kwa miji kumi, lakini haikuwa miji kumi tu. Uendeshaji mzima wa utawala wa maeneo hayo, na labda kwa kawaida katika Mashariki ya Karibu ya kale, ulikuwa eneo lililotawaliwa na miji kuzunguka. Miji ya Dekapoli ilikuwa muungano wa miji kumi ya Kigiriki; idadi ya miji iliyokuwepo ilipanda na kushuka baadhi, na ni maeneo ya miji, na sasa tuna ushahidi kwamba eneo la miji kadhaa kati ya hii lilijumuisha kipande cha pwani ya Bahari ya Galilaya, kwa hivyo labda walishiriki haki za uvuvi na walikuwa na gati zao na labda meli zao za uvuvi kwenye Bahari ya Galilaya.

Dekapoli wangukuwa wenyeji wengi wa Mataifa, ingawa tena, kuna uwezekano mkubwa kwa kuwa kulikuwa na miji ya Kigiriki, kulikuwa na baadhi ya Wayahudi huko pia. Baada ya Warumi kuja, baada ya kipindi cha Makabayo kuisha, hii ilifanywa kuwa huru kutokana na udhibiti wa Wayahudi, kwa hivyo haikuwahi kuwa chini ya udhibiti wa Herode Mkuu au wa wazao wake. Kwa hivyo, ziara fupi ya maeneo, maeneo ya kisiasa ukipenda, karibu na wakati wa Yesu.

Tunaweza kutaja baadhi ya miji ya Palestina wakati wa karne ya kwanza BK. Bila shaka, kulikuwa na Yerusalemu, Yerusalemu, iliyoko juu kabisa kwenye kilima katika nchi ya vilima, ili usipoenda mbali sana magharibi uweze kutazama chini na nadhani, kuona kwa mbali mahali ambapo Bahari ya Mediterania ingekuwa; isingekuwa dhahiri sana, na ukienda mashariki mwa Yerusalemu ungeweza kutazama chini, na ungeweza kuona Bahari ya Chumvi, na hakika ungeweza kuona nyika upande wa mashariki. Huo ulikuwa Wayahudi, kile tunachoweza kufikiria kama mji mkuu wa kidini wa Yudea na Palestina.

Hakika Herode angekuwa na jumba lake la kifalme hapo, lakini si jumba lake pekee hapo. Labda hakuwa na msisimko kuhusu kuwa katika eneo hilo wakati wa baridi. Uko juu kuelekea futi 3,000, kwa hivyo alikuwa na vifaa vya jumba la kifalme la majira ya baridi huko Yeriko, ambayo ilikuwa hali ya hewa nzuri zaidi, na hata huko Masada, tutasema jambo fulani kuhusu ngome za Herode hapa baadaye.

Warumi hawakuona hili kuwa mji mkuu wao wa Yudea walipokuwa wakidhibiti mashariki. Herode mwenyewe alikuwa amejenga mji wa bandari kaskazini-magharibi mwa Yerusalemu kwenye pwani ya Mediterania, na kwa sababu Palestina haikuwa na bandari zozote za asili, basi una aina fulani ya kitu ambacho caramel huonekana, lakini hata hilo haliridhishi sana, Herode ametumia pesa nyingi kujenga bandari bandia, kuweka mawe makubwa ndani ya maji, na kutumia saruji. Saruji ni, tunafikiri, kwa kadiri tunavyojua, ni uvumbuzi wa Kirumi.

Huenda ikawa imeipata kutoka kwa mtu mwingine, na hata walikuwa wamegundua jinsi ya kutengeneza saruji ambayo ingekauka chini ya maji, ambayo tuna aina mbalimbali za hiyo itafanya hivyo pia. Kwa hivyo, walikuwa wametengeneza aina ya gati kubwa ambazo zingetoka nje na kutengeneza eneo la maji tulivu ambalo ungeweza kuingiza meli, na kisha wangeweza kupanda dhoruba humo na kutovunjwa na kadhalika. Kwa hivyo hiyo ikawa bandari muhimu wakati wa udhibiti wa Herode Mkuu, na kisha baada ya kifo chake, Warumi walichukua hii kama mji mkuu, kwa hivyo wakati magavana wao, wakati manaibu wao, chochote kile, walikuwa wakitawala Yudea, waliendesha hii kama mji mkuu.

Ilikuwa mji ambao kulikuwa na Wayahudi na Mataifa na kwa kweli, kuzuka kwa Uasi wa Kiyahudi dhidi ya Roma kulitokana na ghasia; labda neno sahihi la kusema mzozo kati ya Wayahudi na Mataifa wa Kaisaria. Kwa hivyo, Herode alikuwa na jumba la kifalme hapo, magavana wa Kirumi walikuwa na jumba la kifalme hapo, na maandishi yaliyomtaja Pontio Pilato yalipatikana hapo na labda yalikuwa sehemu ya ukumbi wa michezo huko Kaisaria pia. Mji muhimu sana katika nyakati za Agano la Kale ulikuwa jiji la Samaria, ambalo likawa mji mkuu wa Ufalme wa Kaskazini. na hilo lilikuwa na heri na shida zake, lakini Herode Mkuu alilijenga upya wakati wa utawala wake, na akaliita Sebastia, ambalo kimsingi ni la Kigiriki kwa Augustus, na kwa hivyo Kaisaria ilipewa jina la Kaisari, ambalo hatimaye linakuwa jina lote la familia, lakini ni Julius na Augustus pekee wakati huo Herode alikuwapo, na Sebastia kisha akamwita Augustus kwa uwazi zaidi, kwa nini alichagua Kigiriki badala ya Augustus wa Kilatini, sijui, na hilo lilijengwa upya kwa maveterani wake wa jeshi, kwani maveterani wa jeshi la Herode na wakazi wake walikuwa Mataifa.

Mji wa tatu huko Palestina, Tiberia, uliitwa kwa ajili ya mfalme mwingine, kwa hivyo una Julius, ambaye alimpiga risasi mfalme na kuuawa, Augustus, ambaye alifuata, na kisha mwanawe wa kulea, nadhani mpwa au kitu kama hicho, Tiberia. Mji huu ulijengwa na Herode Antipa alipofanywa mrithi wa eneo la Galilaya na Perea, na kwa hivyo alijenga kwenye ufuo wa Bahari ya Galilaya na kuuita kwa heshima ya Tiberia. Mpangilio ni wa mfalme Ius mwishoni na wa mji wa Tiberia.

Hapo ndipo karibu kabisa na mahali ambapo huduma ya Yesu inafanyika, na bado, kwa kadiri ninavyojua, hakuna marejeleo dhahiri ya kuwa kwake katika mji wakati wowote. Mbali na Antipa, unakumbuka mmoja wa warithi wengine alikuwa Filipo, na Filipo alipata eneo hilo kaskazini mashariki mwa Bahari ya Galilaya, Bahari ya Galilaya

hapa kaskazini mashariki, na kwa hivyo akajenga jiji, na akaliita Kaisaria tena, lakini kwa madhumuni ya kutolichanganya na Kaisaria zingine, baadhi ya watu wa zamani waliliita Kaisaria Filipi, Kaisaria ya Filipo, na hilo limetumika wakati huo katika nyakati za kisasa. Kwa hivyo, ili kutofautisha Kaisaria hizo mbili, ikiwa haijasemwa chochote, ni Kaisaria ya awali ambayo Herode alijenga au ambayo wakati mwingine huitwa Kaisaria Maritima, Kaisaria baharini, na Kaisaria Filipi nyingine.

Ilijengwa kama mji mkuu wa Herode, kwa sababu huko juu katika eneo hilo na karibu sana na chanzo cha Mto Yordani huko. Wamehesabu miji ya kibepari, zaidi ya kumi wakati mwingine na chini ya kumi wakati mwingine. Niliwapa wanafunzi wangu mitano hapa, ambayo huonekana mara kwa mara ama katika Agano Jipya au katika maandishi ya Josephus, Scythopolis, mji wa Waskiti, kwa hivyo kitu kuhusu historia yake karne kadhaa zilizopita.

Viboko, waliopewa jina la farasi, sawa, sina uhakika sababu halisi ya hilo ni nini. Gadara, moja ya majina mbadala ambayo yanapaswa kujitokeza katika mambo ya watu wenye pepo wa Gadarene, hilo ni moja ya vifungu tutakavyoviangalia hapa baadaye, kwa hivyo tutasema jambo fulani kuhusu hilo. Na Gerasa, moja ya majina mengine yanayojitokeza kwa hilo.

Na kisha Philadelphia, ambayo labda iliitwa kwa jina la Ptolemy Philadelphus, kwa hivyo mji wa upendo wa kindugu, kama wale ambao mnaishi mashariki au mnaishi katika eneo la Philadelphia mnavyujua kutoka Pennsylvania hapa. Kwa hivyo hiyo ingekuwa baadhi ya miji ya Dekapoli. Miji ya Galilaya, labda miji, ingeisukuma kidogo.

Hizi si angalau miji yenye ngome. Nazareti, mahali ambapo Yesu anatoka, haijatajwa waziwazi katika Agano la Kale, ingawa kuna vifungu hivi vya Netzer ambavyo tumevitaja kuhusiana na unabii wa Kimasihi. Kana, Magdala, Kapernaumu, Korazini, Bethsaida.

Magdala, Kapernaumu, Korazini, Bethsaida, vyote vikiwa kwenye ufuo wa Bahari ya Galilaya, na Kana na Nazareti nyuma katika aina ya nchi ya vilima ya Galilaya. Baadhi ya miji ya Yudea kando ya Yerusalemu. Yeriko hakika ni muhimu katika nyakati za Agano la Kale na bado ni muhimu katika nyakati za Agano Jipya.

Kulikuwa na Yeriko ya zamani na mpya, na labda hiyo ni sehemu ya maelezo ya jinsi Yesu alivyomponya mtu huyu kipofu anayekuja Yeriko. Kwa hivyo, kuja Yeriko katika Luka na kuondoka Yeriko katika Mathayo na Marko. Yeriko Mpya ilikuwa mahali pazuri, na watu matajiri waliishi hapo, labda hapo ndipo mtoza ushuru Zakayo aliishi, na mwingine ulikuwa mji wa kitamaduni zaidi na labda kile ambacho Mathayo angefikiria angalau kwa upande wa mji wa Yudea.

Bethania ng'ambo ya Mlima wa Mizeituni kutoka Yerusalemu. Bethlehemu kusini mwa Yerusalemu inaelekea nje kidogo, karibu kuingia jangwani. Na kisha Emau, kuna

uhakika fulani kuhusu wapi wawili hao wanaenda Emau, ambayo ni maeneo kadhaa tofauti, lakini makubaliano ya jumla ni kaskazini-magharibi mwa Bethlehemu.

Kwa hivyo, miji ya Palestina wakati wa karne ya kwanza BK. Yerusalemu, Wayahudi ulikuwa mji mkuu wa kidini. Kaisaria, mji mkuu wa Kirumi.

Sebastii, Samaria ya Agano la Kale iliyojengwa upya kwa ajili ya maveterani wa Herode. Tiberio, mji mkuu wa Galilaya. Kaisaria Filipi, mji mkuu wa Utawala wa Filipo.

Miji hii miwili mikuu ni miji ya Galilaya na miji ya Yudea. Neno moja au mawili kuhusu baadhi ya barabara kuu: kwa ufahamu wangu wote, hatuna majina ya barabara hizi zinazotokana na wakati wa Agano Jipya, kwa hivyo majina nitakayotumia hapa kwa barabara tatu tutakazojadili ni majina ya kitamaduni yanayotumika katika masomo ya Biblia na baadhi ya haya hakika yanatoka katika vipindi vya awali katika historia ya eneo hilo.

La kwanza kati ya haya, jina hilo linatokana na kifungu cha Isaya. Nadhani ni, kupitia Maris, Njia ya Bahari, ambayo ni neno zuri la kuelezea. Ilikuwa barabara kuu ya pwani ambayo haikupanda pwani kabisa lakini ilienda sambamba na pwani na maili chache ndani ya nchi kutoka Misri na kisha kusini mwa Kilima cha Karmeli, iligawanyika, na kipande kimoja kikapanda kuelekea magharibi na kukaa pwani na kuendelea hadi Tiro, Sidoni, n.k., hadi Antiokia hatimaye, kuelekea upande huo, na kingine kikageuka mashariki wakati huo, kikapitia nadhani Kivuko cha Megido na kushuka hadi Bahari ya Galilaya, kikapita Tiberio, kisha kikapanda na kuelekea Damasko. Kwa hivyo, ilikuwa barabara kuu ya pwani ya kaskazini-kusini na hakika ilikuwa na trafiki nyingi ya kibiashara ambayo haikupita, tuseme, kwa njia ya bahari.

Bila shaka, magari mengi ya biashara yangepita pwani na kuingia bandarini au kitu kama hicho na labda kusafirishwa. Barabara ya pili ninayotaka kusema neno moja au mawili inafanana na hii, lakini imerudi kuvuka Bonde la Ufa na juu kwenye Uwanda wa Transjordan, na hiyo ilikuwa na jina Barabara Kuu ya Mfalme, na hiyo inarudi kwa mfalme gani, lakini inapita kwenye Uwanda wa Transjordan na inapita kutoka Ghuba ya Aqaba juu ya, nadhani tunaiita Bahari Nyekundu, na kwa hivyo bidhaa zilizosafirishwa kutoka kusini zilifika bandarini hapo na kisha zikapita nchi kavu kwenye Barabara Kuu ya Mfalme, na hiyo ilipita katika baadhi ya miji ya Dekapoli na kisha ikaelekea Damasko pia, na zote mbili, Via Morris na Barabara Kuu ya Mfalme kutoka Damasko, zilizounganishwa kwenye barabara zilizopanda hadi Bonde la Mesopotamia. Kwa hivyo, miji iliyoko huko, Palmyra na kadhalika, kisha kuelekea magharibi, kuelekea mashariki, samahani.

Barabara ya tatu, ambayo labda inatumiwa zaidi na Wayahudi kuhusiana na safari yetu ya kurudi na kurudi kutoka Galilaya hadi Yerusalemu, ni barabara iliyobaki kando ya ukingo wa nchi ya vilima na pia jina tunalotumia, Njia ya Ridge. Haikuwa muhimu sana kwa magari ya kimataifa kwa sababu haikuwa rahisi kusafiri. Ilipanda

na kushuka na labda haikuwa na lami nzuri, tunaweza kusema, lakini ilikuwa muhimu zaidi, kama ninavyosema, kwa mahujaji waliokuwa wakisafiri kutoka Yerusalemu hadi Galilaya wakiwa na kasoro moja kubwa, na hiyo ndiyo ilipitia Samaria.

Kwa hivyo, watu wanaotoka Yerusalemu kurudi nyumbani Galilaya au kinyume chake wanaoshuka kwa ajili ya sherehe wangeweza kuitumia, lakini kama walikuwa na wasiwasi kuhusu Wasamaria au hawakuwa na haraka sana, badala yake wangeweza kushuka na kushuka hadi Bonde la Ufa na kutumia barabara huko kisha kurudi juu tena, na kwa hivyo tunaona aina zote mbili za njia zinazotumika kuhusiana na watu wanaokwenda na kurudi Yerusalemu. Kwa hivyo, ziara fupi ya barabara kuu tatu. Ni wazi kulikuwa na barabara nyingi zaidi.

Kulikuwa na barabara, bila shaka, zilizounganishwa, unajua, kutoka Via Morris hadi Yerusalemu na kutoka Yerusalemu kupitia Yordani na kurudi hadi Barabara Kuu ya Mfalme, na kungekuwa na kitu kama hicho katika maeneo mengine machache njiani. Mwishowe, chini ya mjadala wetu wa jiografia ya Palestina kuna ngome za Herode. Mojawapo ya sababu Herode anaitwa Herode Mkuu si kwa sababu ya utu wake mkubwa bali ni kwa sababu ya shughuli zake kubwa za ujenzi na miundo mikuu inayozunguka Hekalu la Yerusalemu ni yake, miundo mikuu huko Sebastian huko Kaisaria ni yake, muundo mkuu huko Hebroni ni wake, sawa, mazishi ya wazee wa kizazi huko ya Ibrahimu, Isaka, Yakobo, n.k.

Zote ni za Herode, na pia alijenga ngome. Alijua vyema kwamba, moja, hakuwa maarufu sana kwa Wayahudi, lakini mbili, kwamba Milki ya Kirumi iliishia maili chache sana upande wa mashariki mwake na kwamba kulikuwa na taifa lenye nguvu, Waparthi, upande wa mashariki hapo, na mwanzoni mwa kazi yake, naam, haikuwa mwanzo kabisa, kabla tu ya kuwa mfalme wa Wayahudi, Waparthi walikuwa wamevamia na kumuua, vema, walikuwa wamemkamata na kumfunga kaka yake mkubwa, nadhani Waefeso alikuwa kaka yake mkubwa, nafikiri sasa najisahau, lakini Waefeso walijiua ili kuepuka, nadhani, kuteswa au kitu kama hicho. Herode alikuwa ametoroka, kwa hivyo Herode huwa akilini mwake kila wakati, na kisha baadaye kidogo katika kazi yake, baada ya kuwa mfalme wa Wayahudi lakini hakuhisi salama sana bado, bado kulikuwa na Cleopatra na Antony wa kuwa na wasiwasi nao, na hata baada ya yote hayo kuisha, bado kulikuwa na uasi unaowezekeka wa kuwa na wasiwasi nao, kwa hivyo alijijengea ngome kadhaa.

Alijijengea ngome huko Machaerus, mashariki mwa Bahari ya Chumvi, na hapa ni mahali ambapo, kulingana na Josephus, Yohana Mbatizaji aliuawa. Yohana Mbatizaji alikatwa kichwa, labda pale. Agano Jipya halituambii mahali ambapo hilo lilitokea, lakini hapo palikuwa katika eneo la Herode Antipa, ambaye ndiye Herode aliyemuua Yohana, unakumbuka Herode Mkuu alikuwa ameenda wakati huo, alikuwa amewaua watoto wachanga akijaribu kumkamata Yesu, lakini Herode Antipa alikuwa amemuua Yohana Mbatizaji.

Kisha kulikuwa na Masada upande wa magharibi wa Bahari ya Chumvi na Masada, nadhani Machaerus na Masada zote hazikuwa ngome tu, bali zilikuwa majumba ya Herode, kwa hivyo alitaka mahali ambapo angeweza kujificha na hakulazimika kuacha angalau mamlaka yake yote ya kifalme alipokuwa akilala chini kwa uasi wowote au chochote kilichotokea. Upande wa magharibi wa Bahari ya Chumvi, na hiyo imechimbwa sana na ina majumba mawili juu yake, aina moja ya juu, ni kile tunachokiita mesa, nadhani kwa Kiingereza cha kusini magharibi mwa Amerika, hivyo ni uwanda wenye pande zenye mwinuko, Bahari ya Chumvi upande mmoja na vijito mbalimbali vikishuka hadi Bahari ya Chumvi upande wa magharibi, na kwa hivyo akajenga jumba la magharibi juu, na kisha upande wa kaskazini, chini kama ikifanya kazi chini ya mteremko ili ipate kivuli, kulikuwa na jumba lake la kaskazini na vitu vingine vya kifahari ambavyo bado vinaendelea kuishi huko katika uchimbaji wa hivi karibuni. Kwa hivyo hili lilikuwa jumba lake la kifalme, na kisha baada ya kufa, likaanguka mikononi mwa Wazeloti wakati wa Uasi wa Kiyahudi, na kwa kweli hapa ndipo mahali walipofanya msimamo wao wa mwisho dhidi ya Warumi.

Warumi walikuwa wameteka Yerusalemu mwaka wa 70, lakini haikuwa hadi mwaka wa 73 ndipo walipohisi walikuwa tayari kwenda kuizingira Masada na kuivuta moshi, kwa kusema, na kwa kweli, Wazeloti huko Masada walijiua badala ya kuacha hapo. Ngome ya tatu ya Herode ni ile inayoitwa Herodiamu, kwa hivyo Herode aliipa jina lake kwa unyenyekevu. Hapa alichukua kilima kusini-mashariki mwa Bethlehemu na kujenga kilele chake, kwa hivyo kwa kweli kinaonekana kama volkano kidogo leo, na kuweka jumba la kifalme hapo.

Hilo lilikuwa jumba lake la mapumziko, na kisha chini ya kilima, alikuwa na jumba ambalo angeweza kutumia, tuseme nini, hali zisizo hatari sana. Kwa miaka mingi, tangu Josephus, imeeleweka kwamba kaburi la Herode lilikuwepo hapo, na naamini ushahidi wa hilo umegunduliwa hivi karibuni, ingawa sijasikia jinsi yote yalivyotatuliwa. Kwa hivyo, hakuna mwili wa Herode au kitu chochote cha aina hiyo kilichopatikana hapo, lakini baadhi ya majengo ambayo yanaonekana kama kaburi la Herode yamepatikana hivi karibuni.

Naam, hiyo ndiyo ziara yetu ya jiografia ya Israeli, Palestina ukipenda. Tunataka kusema maneno machache kuhusu jiografia ya Yerusalemu, kwa hivyo haya hapa maelezo zaidi. Hapa tutagawanya mambo yetu tena katika, kwanza kabisa, kile tunachoweza kukiita sifa za asili, mabonde yanayozunguka Yerusalemu na vilima vinavyozunguka Yerusalemu, na kisha tutaangalia kuta za jiji, ambazo bado tunaweza kupata baadhi ya alama nzuri za baadhi yake, na kisha sehemu mbalimbali za jiji, na kisha baadhi ya majengo na miundo mikuu na vitu vilivyokuwepo wakati wa Yesu.

Kwa hivyo, Yerusalemu kimsingi iko kwenye ukingo wa nchi ya vilima lakini imezungukwa na mabonde kadhaa. Yerusalemu ilikuwa rahisi sana kuijenga kwa pande tatu na si rahisi sana upande wa kaskazini. Tuna bonde linalotiririka upande wa magharibi wa Yerusalemu na kisha kuvuka chini linaloitwa Bonde la Hinomu, na

hili ni bonde lenye kina kirefu na wakati mmoja likawa mahali ambapo takataka zilichomwa, na kwa hivyo Ge-Hinomu ya Kiebrania, Bonde la Hinomu, likawa picha katika mawazo ya Kiyahudi kuhusu kuzimu.

Kwa hivyo, Ge-Hinnom, neno utakaloliona katika Agano Jipya mara kwa mara isipokuwa tafsiri yako ikilitafsiri kwa njia fulani, ni neno hili maalum. Mashariki mwa Yerusalemu, kulikuwa na bonde lingine lenye kina kirefu lililoitwa Bonde la Kidroni, na lilikuwa kati ya hekalu na Mlima wa Mizeituni. Kwa hivyo, Yesu alipoingia Yerusalemu kwa ushindi, alishuka kwenye Mlima wa Mizeituni kisha akarudi juu ili aingie labda kwenye lango la mashariki la jengo la hekalu.

Na hivyo Bonde la Kidroni lingekuwa mahali pa Gethsemane, ingawa kuna mapendekezo kadhaa tofauti kuhusu mahali ambapo Bustani ya Gethsemane ilikuwa. Kuna bonde la tatu, ambalo halionekani sana leo. Picha za angani zilizopigwa karibu na machweo, unapata vidokezo vyake, lakini ilikuwa bonde huko Josephus linaloitwa Tyropoeon , Bonde la Watengenezaji wa Jibini.

Sina uhakika hasa ni Kiebrania gani, na sijui kama tuna hati inayotuambia hivyo. Ilikuwa kati ya Mlima wa Hekalu upande wa mashariki wa jiji na eneo la kusini mwa lile ambapo Daudi alikuwa ameshinda Yerusalemu hapo awali na kadhalika, na sehemu ya magharibi ya Yerusalemu ambapo mji wa juu ulikuwa na kadhalika. Bonde hili sasa limejaa kwa kiasi kikubwa, lakini kuna baadhi ya alama zake kidogo.

Kwa hivyo, hayo ni mabonde yanayozunguka Yerusalemu. Yerusalemu pia ilizungukwa na vilima. Iko katika nchi ya vilima, na ni nchi ya vilima yenye mabonde mengi na kadhalika.

Kwa hivyo, baadhi ya vilima muhimu vinavyozunguka Yerusalemu. Unakumbuka, Daudi alishinda mji kutoka kwa Wayebusi, na mji wa Wayebusi ulikuwa mji mdogo kwenye kilima kilicho kusini mwa mahali ambapo Hekalu lipo sasa, na hilo liliitwa mji wa Wayebusi, na pia liliitwa Ofeli, na tena sijui kwa hakika historia hiyo ni jina gani. Kwa hivyo, eneo la kusini mwa Hekalu, lakini bado liko juu ya kilima hiki kati ya Bonde la Kidroni upande wa mashariki na Bonde la Tyropoeon upande wa magharibi, ni Ofeli.

Kilima ambacho Hekalu lilijengwa juu yake ni Moria, mahali pa Hekalu, na inaonekana mahali ambapo Ibrahimu alimtoa Isaka kama dhabihu . Hakuna uhakika mwingi hapo, lakini kuna vidokezo kadhaa katika mwelekeo huo kutoka kwa nyenzo za kibiblia. Kuna neno Sayuni ambalo pia linatokea kuhusiana na Yerusalemu, na hilo labda hapo awali lilikuwa Ofeli au Moria na linakuwa aina ya neno la jumla kwa jiji lote, lakini kisha katika nyakati za enzi za kati, hilo linatumika kwa Kilima cha Magharibi, jiji la juu ukitaka.

Kwa hivyo, ukizungumzia kuhusu kwenda Mlima Sayuni sasa, ukimwambia dereva wa teksi unataka kwenda Mlima Sayuni, atakuweka huko badala ya Ofeli au eneo la Hekalu, ukitaka. Kilima cha tatu ni Mlima wa Mizeituni, nje ya jiji, labda kwenye ukingo wa takriban nusu maili mashariki mwa jiji. Ilikuwa ukingoni mwa jangwa, kwa hivyo juu ya Mlima wa Mizeituni unaweza kutazama nje na kuona jangwa lililoko magharibi mwako, mashariki mwako, na eneo lenye mimea mingi zaidi upande wa magharibi mwako.

Ilikuwa njiani kutoka Yeriko kwenda Yerusalemu, kwa hivyo barabara ingekuja juu ya Mlima wa Mizeituni hapo, mahali ambapo Yesu alipaa. Kilima cha mji wa juu kiko magharibi mwa Ofeli ng'ambo ya Bonde la Cheesemakers na juu zaidi kuliko Ofeli au Moria, kwa hivyo ukisimama kwenye Mlima wa Mizeituni na kupiga picha ukiangalia magharibi ng'ambo ya jiji, unaweza kuona eneo hili limesimama juu zaidi hapo. Kama ninavyosema, hilo liliitwa Sayuni katika Enzi za Kati, lakini labda halikutambuliwa vizuri.

Kwa hivyo hizo ni vilima na mabonde yanayozunguka Yerusalemu. Jambo linalofuata tunaloweza kutaja hapa ni kuta za jiji katika nyakati za Agano Jipya. Baadhi ya kuta hizi bado zimesimama au zina kuta zilizojengwa kwenye mistari na misingi sawa na zile zinazojengwa, na kuta hizo hufuata mabonde haya kwa ukaribu ili kufanya hivyo kwamba mtu anaposhambulia mji, analazimika kushuka bondeni kisha kupanda ukutani, na ni vigumu sana kufika mahali hapo. Kwa hivyo, ukuta wa kusini kwa ujumla huchukuliwa kuzunguka mahali ambapo Kidroni na Bonde la Hinomu hukutana pamoja, na kwa hivyo hufunika Bonde la Tyropoeon jijini.

Kwa hivyo huo ndio ukuta wa kusini unaozunguka hivi huku Bonde la Hinomu hapa na Kidroni likishuka hapa. Ukuta wa mashariki kwenye, sawa, pata Bonde la Kidroni hapa upande wa mashariki wa jiji, hapo kuna Bonde la Kidroni hapa, na ukuta wa mashariki uko juu ya miteremko ya Bonde la Kidroni na kando ya upande wa mashariki wa hekalu. Ukuta wa magharibi kwenye Bonde la Hinomu, lakini upande wa mashariki wake, ambao uko upande wa mji wa Bonde la Hinomu, na kwa hivyo kuta hizo zinarudi nyuma, nadhani, labda mbali sana na mji mkubwa uliokuwepo, kwa hivyo labda kutoka muda mfupi baada ya wakati wa Sulemani au kitu kama hicho, ingawa bila shaka zimejengwa tena mara kadhaa.

Hata hivyo, upande wa kaskazini wa jiji haukuwa na bonde lolote zuri linalolilinda, na kwa hivyo katika historia yote, wamejenga kuta kadhaa zinazoendelea zaidi kadri jiji linavyopanuka. Ukuta wa kwanza wa kaskazini kimsingi ulianzia hekaluni kuelekea kaskazini kidogo, kisha ukarudi nyuma na kurudi kukutana na Bonde la Hinomu, ambalo kwa kweli liko chini karibu na kile tunachokiita Lango la Yafa, nadhani. Ukuta wa pili wa kaskazini kisha ulijengwa baada ya, samahani, nilielewa hilo kwa kutoangalia ramani yangu vizuri. Ukuta wa kwanza wa kaskazini kimsingi ulianzia mashariki kutoka Lango la Yafa juu ya hekalu.

Ukuta wa pili wa kaskazini ulitoka hapo kisha ukaelekea kaskazini kisha ukarudi na kurudi hekaluni, kwa hivyo ulizunguka eneo kubwa zaidi upande wa kaskazini wa jiji. Kisha, ukuta wa tatu wa kaskazini haukuwepo wakati wa Yesu, kwa hivyo eneo ambalo ulizunguka lilikuwa kitongoji. Nadhani ungetumia neno hilo hapo, ingawa halina ladha kama ile ya leo. Lilianza baada ya huduma ya Yesu, lililoanzishwa na Herode Agripa, na kisha Mfalme wa Kirumi aliposema liondolewe, alisimama na likamalizika wakati wa uasi kisha mwaka wa 66 hadi 70 BK.

Ilielekea kaskazini kutoka upande wa mashariki wa hekalu hadi Bonde la Kidroni kwa njia kadhaa kisha ikazunguka na kurudi chini hadi Lango la Yafa, hivyo kuta tatu za kaskazini. Kisha seti hizi za kuta ziligawanya jiji katika sehemu. Hapa chini, kusini mwa hekalu, kuna jiji la kale la Daudi, eneo aliloshinda, jiji la kale la Wayebusi, na kimsingi liko kwenye Kilima cha Ofeli.

Kisha kuna Mlima wa Hekalu kaskazini mwa huo, na ambao ulijengwa na Sulemani, na uko kwenye Mlima Moria. Kisha kuna mji wa chini na kuna kutokubaliana kati ya watengenezaji wa ramani kuhusu mahali pa kuuweka, lakini naendana na kile kinachoonekana kuwa kikubwa zaidi na hicho ni Bonde la Tyropoeon , magharibi mwa Ofeli na kabla hujapanda sehemu ya juu magharibi ya mji, mji wa juu, mji wa chini. Mji wa juu, kilima hiki kinachopita, hapa kuna Bonde la Tyropoeon , liko hapa magharibi yake, na kisha Bonde la Hinomu liko hapa, kwa hivyo liko juu katika eneo hilo maalum, mji wa juu.

Kuna vipande vingine vichache vya jiji. Kuna eneo linaloitwa robo ya pili, ambalo liko kati ya kuta za mji wa kwanza na wa pili, na hatimaye kile kilichoitwa Jiji Jipya au Bezetha , ambalo liko kati ya ukuta wa pili wa tatu, kwa hivyo hizi zote zingekuwa upanuzi kuelekea kaskazini mwa mji. Baadhi ya majengo na miundo mikubwa kutoka kipindi cha Agano Jipya.

Kwanza kabisa tuna jengo la hekalu, hekalu ambalo kwa ujumla tunalifikiria kama jengo, lakini pia kulikuwa na jukwaa kubwa ambalo lilijengwa wakati Herode Mkuu alipofikiria angalau kuhusu ukarabati wa hekalu yapata mwaka wa 20 KK, aligundua kwamba kwa sababu ardhi ilianguka kama ilivyofanya kuzunguka kilima hicho cha Moria, ingekuwa muhimu kujenga kile alichotaka kupanua, na kwa hivyo alichukua kile ambacho labda mwanzoni kilikuwa mraba wa dhira 500, labda kilichobaki kutoka kwa hekalu la Sulemani, lakini angalau kikiwa kimesimama kwenye hekalu la pili, na kupanua umbali huo mkubwa kuelekea kusini, na kisha tunapata aina ya mstatili mrefu zaidi, na kwenye ukingo wa nje wa jukwaa hili, ukitaka, au mtaro ukitaka, kwa kweli una sehemu ndefu ya kushuka chini ya Bonde la Tyropoeon upande mmoja na hekalu lilisimama katikati tu, lakini katikati, na kulikuwa na ukumbi wazi wenye paa juu yake kuzunguka pande tatu, pande mbili hata hivyo. Upande wa kusini uliitwa Ukumbi wa Kifalme, na upande wa mashariki ulikuwa Ukumbi wa Sulemani. Nafikiri, Ukumbi wa Sulemani unaonyesha kwamba pengine Sulemani alikuwa na kitu fulani pale katika hekalu la awali, ingawa nyenzo tulizo nazo sasa

zimechelewa zaidi ya hapo, na Ukumbi wa Kifalme, labda uliojengwa na Herode, lakini jina hilo linaonyesha kwamba wafuasi hawakutaka kumtangaza Herode au kitu cha aina hiyo.

Kwa vyovyote vile, hilo ni jengo la hekalu. Kwa hivyo, jukwaa lenye viwanja, ua wa nje wa Mataifa, na kisha ua mkuu ni ua wa wanawake, na kisha ndani yake, na unapopanda ngazi, kuna ua mwembamba sana wa wanaume ambapo wangeweza kusimama na kuweka mikono yao juu ya wanyama walipokuwa wakitolewa kafara, na kisha ua mkubwa wa makuhani, na kisha nyuma yake, jengo la hekalu lenyewe. Jukwaa hilo labda lilikuwa kama futi 750 mashariki-magharibi, yaani kama dhiraa 500, na karibu mara mbili ya kaskazini-kusini, kwa hivyo Herode alikuwa ameongeza kwa kiasi kikubwa ukubwa wa jukwaa la hekalu kutoka kwa kile tunachopata kama ukubwa wa kitamaduni unaoonekana katika fasihi ya marabi.

Kaskazini na magharibi mwa hekalu, na karibu nalo, kuna ngome ya Antonia, ambayo ilijengwa upya angalau na Herode, na nyakati za Agano Jipya, ambayo ilikuwa ikitumika kama mahali ambapo ngome ya Warumi iliangalia mambo, kwa sababu sherehe za hekalu wakati mwingine ziligeuka kuwa ghasia za aina moja au nyingine kutokana na kutoridhika, labda, kwa baadhi ya waabudu na Warumi au kitu kama hicho. Warumi walitaka kuwa hapo hapo ili waweze kufanya chochote. Kijadi, ngome ya Antonia ni mahali pa kesi ya Yesu na Warumi, ingawa watu kadhaa sasa wanafikiri labda ilikuwa kwenye jumba la Herode, ambalo tutasema neno kuihusu hapa baada ya muda mfupi.

Lango la magharibi kutoka jiji la Yerusalemu, ambapo barabara iliyokuwa ikielekea Yopa, liliitwa Lango la Yopa, na minara mitatu mikubwa kwa madhumuni ya ulinzi ilijengwa kwenye lango hilo. Moja iliitwa kwa jina la kaka yake Herode, Phasael, ambaye alikufa wakati wa uvamizi wa Parthia. Moja iliitwa kwa jina la Herode, ambalo tunasema mke wake kipenzi, Mariamne, ambaye licha ya hilo alimuua, na moja iliitwa kwa jina la rafiki yake, Hipparchus.

Kwa hivyo, minara ya Lango la Yopa. Mojawapo ya minara hiyo, sehemu za chini bado zinaendelea kuishi, na unaweza kutembelea na kuiona ukiwa Yerusalemu. Kusini mwa minara ya Lango la Yopa kuna jumba la Herode, lililojengwa na Herode Mkuu, kwa hivyo ni wazi Herode hayupo.

Huenda hii ilitumiwa na gavana wa Kirumi alipokuwa mjini, badala ya Herode Antipa, ambaye, baada ya yote, hakuwa na msimamo wa kisiasa kama wa gavana wa Kirumi, na hapo ndipo mahali mbadala pa kesi ya Kirumi. Kwa hivyo, kama Pilato angekuwa hapa chini, basi hapo ndipo ilipo, kwa sababu tunaambiwa Pilato alitoka na kurudi ndani, n.k., au kama ilikuwa ikitumika kwa sababu nyingine kwenye sherehe, kwa mfano, Pilato angeweza kuhisi salama zaidi katika ngome ya Antronio kuliko ingekuwa Antonio. Vyovyote vile, hao ndio wagombea wawili wa hilo.

Kulikuwa na jengo la Sanhedrini, na tunadhani lilikuwa karibu na hekalu na kwenye jukwaa mahali fulani, lakini sasa hatujui lilikuwa wapi. Fasihi ya marabi inaiita Ukumbi wa Mawe Yaliyochongwa, na pengine hapa ndipo Yesu alipohukumiwa Ijumaa asubuhi kabla ya kumpeleka kujaribu kumfanya Pilato athibitishe hukumu yao. Mfano wa Yerusalemu katika Hoteli ya Holy Land pia unajaribu kuweka uwanja wa mbio za magari unaoitwa Hippodrome, kwa Kigiriki, fimbo ya farasi, sawa, na kama umewahi kuona filamu ya Ben-Hur, wana Hippodrome inayoonekana halisi, njia ndefu za moja kwa moja zenye mizunguko mikali pande zote mbili, kwa hivyo badala ya kuwa mviringo mzuri kama, tuseme, maeneo ya mbio za farasi yako katika utamaduni wa Magharibi, ni njia ndefu za moja kwa moja na kisha njia kali na njia ndefu za moja kwa moja, n.k., na ninakuelekeza kwa Ben-Hur kwa jambo hilo maalum.

Mahali hapajulikani, lakini wengine waliweka katika Bonde la Tyropoeon . Hapo ndipo mfumo huu maalum unaposema. Josephus pia anatuambia kwamba kulikuwa na ukumbi wa michezo huko Yerusalemu, kwa hivyo vipengele vyote viwili vingekuwa vya Kiyunani zaidi.

Hakika hayakuwa mambo ya kitamaduni ya Kiyahudi, na eneo la hayo halijulikani. Wengi wetu, tunapofikiria ukumbi wa michezo, tunafikiria ukumbi wa michezo wa sinema au labda tunafikiria kitu kama Ukumbi wa Globe wa Shakespeare au kitu kama hicho. Sinema za Kigiriki na Kirumi, haswa sinema za Kigiriki, zilikuwa aina ya duara la nusu, mara nyingi zilikatwa kando ya kilima na kwa mawe, nadhani, ingawa zinaweza kuwa zilitumia zege pia, vibanda vya kuwekea nguo, tunaweza kusema, kuzunguka zikipanda juu zaidi na juu huku njia mbalimbali zikipita chini kando yake, kwa hivyo mfumo halisi umetumika hata hadi karne ya 20 kwa sinema na aina mbalimbali za viwanja pia.

Huenda hilo lingetumika kuigiza michezo ya aina moja au nyingine. Baadhi ya waandishi wenu Wayahudi wanatuambia kwamba baadhi ya Wayahudi wa Kigiriki walikuwa wameunda michezo kuhusu Ezekieli na aina hiyo ya kitu ili kuwe na baadhi ya kile tunachoweza kufikiria kama michezo ya kidini badala ya michezo ya kipagani ya Kigiriki na michezo chafu ya Kirumi iliyopo. Baadhi ya maeneo mengine yanahusiana na huduma ya Yesu, Bwawa la Bethesda.

Unakumbuka katika Yohana 5 kwamba Yesu alimkuta mtu kiwete kwenye Bwawa la Bethesda, na utamaduni ni kwamba angalau alikuwa akisubiri maji yatiririke, n.k., na sidhani kama maandishi bora ya Yohana 5 yanaunga mkono utamaduni huo, lakini inaonekana kwamba angalau mtu fulani, labda noti ya pembeni au kitu kama hicho, alikuwa ameandika noti kuhusu hilo, na hakika simulizi la Yohana 5 linaonyesha kwamba mtu huyo kiwete alikuwa na kitu kama hicho akilini, na tunaambiwa kuhusu bwawa hili ambalo lilikuwa na varanda tano, varanda neno la varanda hizi zilizofunikwa, kwa kawaida zikiwa na nguzo pande zote mbili za kushikilia paa, na tazama, kaskazini tu mwa hekalu na kaskazini-mashariki mwa Ngome ya Antonia,

wamegundua, limezikwa kwa undani sana katika hatua hii na kifusi kwa karne nyingi, lakini sasa limechimbwa, bwawa ambalo lilikuwa na varanda nne kuzunguka nje na moja katikati, likigawanya katika mabwawa mawili, na kwa hivyo imani ya jumla ni kwamba hilo ni Bwawa la Bethesda, ambapo mahali hapa maalum ambapo Yesu alimponya mtu kiwete palifanyika. Kuna bwawa lingine katika huduma, Yesu, na hilo ni Bwawa la Siloamu, ambapo Yesu alimtuma yule jamaa ambaye ni kipofu. Unakumbuka, alitengeneza udongo na kuuweka kwenye macho ya kipofu, na Bwawa la Siloamu limejulikana kwa muda mrefu, au mahali lilipo, liko kusini mwa hekalu, kusini kidogo, magharibi kidogo ya hekalu katika Bonde la Tyropoeon, chini kabisa ambapo, karibu na mwisho wa kusini wa jiji ambapo Tyropoeon na Hinomu wanakutana, na hilo pia limechimbwa na linasimuliwa kwetu katika Yohana 9. Sehemu zingine ni Chumba cha Juu, ambapo Karamu ya Mwisho ilifanyika. Naam, kuna eneo la kitamaduni la Chumba cha Juu, na ni ghorofa ya pili, lakini tatizo ni kutokana na maelezo ya Josephus, haionekani kuwa na ghorofa ya pili iliyobaki baada ya Warumi kumaliza na Yerusalemu mwaka wa 70 BK, kwa hivyo inaweza kuwa karibu na eneo hilo, ni vigumu kusema, lakini hiyo ndiyo ya kitamaduni.

Ukiwa Yerusalemu kama mtalii, watakupeleka huko. Usanifu wa majengo huko ni kile ambacho ningekiita kama Gothic isiyo ya usanifu majengo au kitu kama hicho, kwa hivyo ni kipindi cha Crusader, ni wazi. Nyumba ya Kayafa, mahali ambapo Yesu alipelekwa labda kwa ajili ya kusikilizwa kwa awali kwa aina fulani, labda akiwa na sehemu au labda hata Sanhedrini huko.

Hilo ni jadi katika Jiji la Juu, na eneo linaonyeshwa kwa ajili ya hilo, hata pango dogo ambapo Yesu anadaiwa kushikiliwa kama mfungwa usiku kucha. Sijui niseme nini kuhusu hilo. Lilikuwa ni mahali patakatifu pa aina fulani ya Wakristo karne chache baadaye, lakini kama wana eneo sahihi ni vigumu kuwa na uhakika nalo.

Tunajua Gethsemane ni shamba la mizeituni katika Bonde la Kidroni kwenye mteremko wa Mlima wa Mizeituni. Kuna maeneo kadhaa yanayodaiwa na makundi mbalimbali ya kidini. Mwishowe, hilo linatupeleka Kalvari au Golgotha.

Kuna maeneo matatu ninayoyafahamu sasa, kutoka mawili, nilipofundisha kozi hii kwa mara ya kwanza. Ya jadi ni Kanisa la Kaburi Takatifu, na hilo linaweza kuwa halisi, lakini hakika halionekani halisi tena. Limejengwa juu yake kwa angalau miaka 1,500, na ndilo linalotambulika zaidi na limetambuliwa tangu wakati wa Constantine, na yanakuonyesha mahali ambapo Kalvari ilikuwa na mahali ambapo kaburi lilikuwa na kitu kama hicho, na kwa angalau Wakristo wa Magharibi inaonekana ya kupendeza sana na kadhalika, inakukera.

Kuna Kalvari ya Gordon, eneo ambalo nadhani Jenerali Charles Gordon alipendekeza, ambalo labda linafanana zaidi na jinsi Kalvari ilivyokuwa wakati wa Yesu, lakini ushahidi ni mkubwa dhidi ya historia. Kaburi hapo si kaburi jipya, ambalo Injili zinatuambia kwamba kaburi la Joseph Aaron Thea lilikuwa, lakini kaburi hili

linaonekana kurudi nyuma hadi kipindi cha Enzi ya Chuma, ambacho kina umri wa karne kadhaa katika nyakati za Agano Jipya. Ernest Martin amefanya mambo kadhaa katika kupendekeza tarehe ya kuzaliwa kwa Kristo ambayo iko karibu sana na tarehe ya kitamaduni, lakini si karibu sana na tarehe ambayo imetumika karne chache zilizopita za 4 au 5 KK, lakini inaendana na 1 KK, 2 KK kwa kweli, pia amependekeza eneo la Mlima wa Mizeituni.

Kimsingi anadai kwamba kwa namna fulani, akida aliyekuwa amesimama kwenye Mlima Kalvari aliweza kuona pazia likipasuka katikati. Ninaposoma maandishi hayo, hayaonekani kama ni muhimu kwa maandishi hayo, ingawa labda unaweza kuyasoma hivyo, na kwa hivyo anayaweka mashariki mwa Yerusalemu, hivyo katika mwelekeo ambapo hekalu lilielekea, na kuyaweka kwenye Mlima wa Mizeituni. Anayaweka karibu na mahali pa kuchinjwa kwa Ng'ombe Mwekundu, akitaja sababu za kiishara pamoja na sababu za kihistoria, kwa hivyo hiyo ndiyo pendekezo lake.

Naam, hiyo ni ziara fupi. Kuna mengi zaidi ambayo yanaweza kusemwa, na nasikia kwamba Ted ana mambo mazuri kuhusu jiografia na akiolojia na sehemu kubwa ya Yerusalemu na Palestina, kwa hivyo nawaelekeza kwenye hayo hapa, lakini haya ndiyo niliyo nayo katika kozi yangu ya Injili za Synoptic. Asante sana kwa umakini wako.